

5. Горностай А.В. Питання законодавчого неврегулювання відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом в умовах воєнного або надзвичайного стану. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса.* Харків : Право, 2022. С. 288-293.
6. Киричко В.М. Про особливості кримінального права, обумовлені воєнним станом, та їх відображення в кримінальному кодексі України. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса.* Харків : Право, 2022. С. 35-42.
7. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях) : навч. посіб. О.М. Литвинов, Ю.В. Орлов, В. П. Ємельянов та ін.; за заг. ред. Ю. В. Орлова ; *МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.* Харків : ХНУВС, 2023. 520 с.
8. Острогляд О.В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2022. № 1. С. 286–290.
9. Тимофєєва Л.Ю. Переосмислення принципів кримінального права в умовах війни. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса.* Харків : Право, 2022. С. 75-78.

Макар М.М.

Херсонський державний університет

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Актуальною проблемою для сучасного українського законодавства є швидка адаптація до змін та нових реалій, спричиненими збройною агресією Росії на Сході України, повномасштабним вторгненням та виникненням нових суспільно-політичних явищ. Одним із них стало формування значного прошарку населення, яке мало досвід безпосередньої участі у бойових діях спочатку у зоні АТО/ООС, а тепер і на усій лінії зіткнення із зовнішнім агресором.

Проблему правового статусу учасника бойових дій досліджували у межах юридичного погляду на проблему Пінчук Р. та Письменна О. [4] та Цирфа Г. [5], роботи яких хоч і містять у цілому позитивну тенденцію до оцінки особливостей отримання статусу учасника бойових дій, але опубліковані до початку

повномасштабного вторгнення та не претендують на вичерпність дослідження проблематики.

Закон України трактує поняття учасник бойових дій: «особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [3]. При чому перелік відповідних формувань затверджується Кабінетом Міністрів України.

У 2015 році, як реакція на реалії збройної агресії Росії проти України, були внесені зміни до Закону, які значно розширили поняття «учасник бойових дій» в українському правовому полі. У пункті 19 серед переліку з'явилися не лише військовослужбовці діючих Збройних Сил, а й представники інших відомчих структур, які здійснювали свої службові обов'язки безпосередньо у зоні бойових дій у Луганській та Донецькій областях. При чому мова йде не тільки про силові структури, а про надзвичайників, зв'язківців, службовців пенітенціарної системи [2]. Особливо прогресивним у цих поправках було надання статусу учасника бойових дій представникам добровольчих військових формувань, яких на момент проведення антитерористичної операції на Сході України налічувалася значна кількість і які структурно не належали до Збройних Сил України. Пункт 20 Закону чітко визначив, що отримати статус учасника бойових дій мають право «особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів» [2]. У 2016 році були внесені зміни до того ж закону та розширено перелік відомств, представники яких мають право отримати статус учасника бойових дій. Зокрема додалися представники

митної служби, як підрозділи оперативного забезпечення проведення антитерористичної операції.

Вже в умовах збройної агресії Росії проти України виникла потреба легалізувати статус деяких категорій населення як учасників бойових дій з відповідними пільгами. Серед них співробітники служб забезпечення військових, члени екіпажів кораблів, суден, літаків та вертольотів. У 2020 році до переліку категорій осіб, які мають право отримати статус учасника бойових дій додалися співробітники розвідувальних органів під прикриттям, та особи залучені до таємного співробітництва з українськими службами [3]. Це дійсно важливий крок, адже на тимчасово окупованих територіях була сформована розгалужена система розвідки та диверсійних груп, які ризикували життям не менше, ніж у прямому бойовому зіткненні.

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році перед українським законодавством постав ряд нових проблем та потреба легалізувати статус деяких формувань, які долучилися до захисту територіальної цілісності України. Мова йде про підрозділи територіальної оборони, які виникли і фактично діяли в усіх містах України. Закон розрізняє «добровольців Сил територіальної оборони» [1] та осіб «які входили до складу добровольчого формування територіальної громади» [1]. Фактично, Україна визнала участь цієї категорії населення у бойових діях та визнала їх право на відповідні пільги. Окремим пунктом у Законі визначається право на статус учасника бойових дій осіб, які «з 24 лютого по 25 березня 2022 року відповідно до Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» або у складі добровольчих формувань у взаємодії із Збройними Силами України, Міністерством внутрішніх справ України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією, Національною гвардією України, Службою безпеки України та іншими утвореними відповідно до закону військовими формуваннями та правоохоронними органами брали участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених

заходів» [3]. Іншими словами, у перший період повномасштабного вторгнення ми мали дещо хаотичний процес утворення добровольчих військових формувань, які не завжди діяли у співпраці та у структурі Збройних Сил України чи силових відомств. Законодавець залишає за такими особами право на отримання статусу учасників бойових дій але за певних умов, частина з яких вказана в законі, інша частина – регулюється Кабінетом Міністрів України при оформленні статусу учасника бойових дій.

Отже, система українського законодавства трансформується, орієнтуючись на виклики сучасності. З початку збройної агресії Російської Федерації у 2014 році та після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році поняття та правовий статус учасників бойових дій зазнав значних змін. Перш за все постійно розширюється перелік категорій осіб, які мають право отримати цей статус – це представники регулярних та добровольчих військових формувань, силових відомств, допоміжних підрозділів та учасників конфіденційної співпраці на тимчасово окупованих територіях України. Вважаємо цю тенденцію позитивною, адже військові дії в Україні тривають і коло осіб та чисельність залучених до безпосередніх бойових дій постійно зростає. Якість соціальної роботи та соціального забезпечення має пряму залежність від чіткого правового статусу осіб – учасників бойових дій.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих захисників і захисниць України, та надання їм соціальних гарантій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#n13> (дата звернення: 21.10.2023)
2. Закон України «Про внесення змін до Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо статусу осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291-19#n7> (дата звернення: 21.10.2023)
3. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 21.10.2023)
4. Пінчук Р., Письменна О. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 58. 2019. Том 1. С. 168-172.
5. Цирфа Г. Нові законодавчі категорії та нові можливості для вдосконалення системи соціального захисту осіб із статусом ветеранів війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4(44). 2019. С. 150-155.